

Налази сваког четвртка
на цијелом табаку.

Стаје за Црну Гору, Ау-
стро-Угарску, Босну и Хер-
цеговину:

годишње . . . 4 ф.ор.
на по године . . . 3 "
на четврт године 1 "
за Србију и све друге земље
годишње . . . 15 франака
на по године . . . 8 "
на три мјесеца 4 "
у злату.

ЦРНОГОРКА

ЛИСТ ЗА

КЊИЖЕВНОСТ И ПОУКУ.

Уредник:

ЈОВАН ПАВЛОВИЋ.

Претплата из Црне Го-
ре и сва писма шалу се
самом уреднику.

Претплата из Србије у-
пућује се Велимиру Валови-
жићу у Биоград, а из дру-
гих крајева под адресом
P. Ramadновић Cattaro-
(за „Црногорку“).

Претплату примају сви
наши књижари и нови-
нарске експедиције. Не-
франкирана писма не при-
мају се.

БРОЈ 41.

Ц е т и њ е, 22. Новембра 1884.

ГОДИНА I.

Косово и Марко.

Спјев у двадесет и четири даворије од Стевана Ј. Ивановића.

МЈЕСТО ПРЕДГОВОРА.

(Свршетак).

У тој жељи пасо
Исахе и кљасте
Примају гробови,
И нараштај нови
Сваки у њој расте.
Па пре и ја но ћу
Сих' у хладног гроба,
Испричати хоћу
Њешто из тог доба:

Дрин планине дуби,
Вардар доље равни:
Дрин све к југу јури,
А Вардар се жури
У источно стране;
У сред хладног гроба
На дно морског зјала
Најпосдије оба
Тешка судба ваља.

Тако р'јеке теку
С непањеног вакта,
А међ' њима стара
Планина се Шара
За облаке вата —
Силна, страховита,
Да увати страву,
Горда, виловита,
Ка' цар величава!

Са погледом гордим
Она је грлила
Од Дунава, цара,
Па до Хилендара
Српска гњезда мида;
Српске граде броја,
Српску снагу мјери
И — планина стоја
У нади, у вјери.

А око ње свуђе,
Од мора до мора,
Хат српски леђаше,
Мач српски зveckаше,
Српска с' вјаху хора
И јунаци српски
У далеке стране

Дизаху се дрски,
Да траже мегдане.

Калмак-перје гордо
У вјетру им вјаше;
У сребро, у злато,
Оружје богато
С њих ка' сунце тејаше;
Трасом јуначина
Вјек им грвца пљаше —
Пут казујук свима
Куда Србин миве! —

И планина бањета
Од чудног сјаја,
Гледајући силу
И Срба, Фомилу
Ка' вошених змаја;
Па пут Цариграда
Гордо погледаше,
А Грцима пада
Дрхташе, бљешаше.

Под Шаром се диза —
По ниже Косова
На бистрој Бистрици,
Парскојзи столица
Постојбина нова,
Те са чудном моћу
Сја она и влада,
Пред њом мрну злошћу
Бљесак Цариграда.

То Призрен бијаше,
Свих градова глава —
У српском кољену
Малу и голему
Он дика и слава.
На би божја воља
Те стаја у њему
Престол, богомоља,
Српском роду свему.

Ка' камења драгог
Сто боја сијући,
Када заиграју
Сјај у чудном сјају

Дивно сливајући —
Тако он сјењаше
Смртном чоку око,
А Визант пјењаше
У гњеву дубоко!

На престолу ејеђе
Душаи силовити —
Чудан јунак бојни!
А око њ' безбројна
Србљи халовити,
Сви на миг готови
Да с' у смрт понесу
И да свијет ови
На сабље разнесу.

Од источних па до
Западних племена,
С сјевера до југа
Тад све вата туга
Од српског имена;
О, од српског рода
Дрхтаху народи
Ој, пронасто доба
Ходи натраг, ходи!

Но би бојжа воља:
Цара небо узе —
Он Србе остави
И у црно зави
И обли у сузе.
С царем срећа мину
Као слатки санак
И српски род чини
Врзо видовдачак.

Цар умрије, ал' све
Јунак оста нусти.
И борац оholи,
Што главу не воли
Пред другим да слушти;
Државу на Ђорђе
Они раздјелише
Војеводе гордо
Србију здробише!

И борбе су дуге
Тада настушиле:
Кољу се војводе,
А Грк у походе
Њима Турке пише
Марице се воде
Багре људском крвљу
И замаи војводе
Очајнички крвљу.

Сјен Уроша у крв
Јавља с' Вукашину:
Он посрће, бљеди,
А то злотвор гледи
И — мач крозањ риву!
Он умирућ вани:
„Урош! виђеније“!
Осветник крилати
Над бојиштем с' вије!

Опет вр'еме пође —
Дани нусти б'јели! —

А Турчин све јачо
Оштри нусте маче,
Да царство под'јели;
Већ Галипољ کالا
С Једреном им саужи,
Ето, Грци, хвала
Ко с невјером дружи!

И сукоб жестоки
Већ о концу нусти:
У ваздух се носе
И св'јетом проносе
Од крви мириси;
Загајеним дахом
Свијет чека плашно,
Да Турци са Србом
Почне клање страшно

Иза тога брзо
Дошло је Косово
И тамо пропало
Све што се назвало
Било Србиново;
Тамо царство, круна,
Слава и држава —
Све србаљско туна
Пет вјекова спава!

И хоће! се игда
Оно пробудити?
Бог ће један знати
И он можда дати
Те ће добро бити! —
Ал' су ошет теишке
Настале прилике
А око витешке
Заман тражи слике!

По српскоме небу
Облаки се сури
Громогласно муге
И злокобно слуге
Налоговој ури!
Па се свака длака
На глави најези,
А самртна мрака
Пред очима лежи:

Кад гледам с ужасом
Све облаке нове
Ће се дижу, туште;
Кад чекам да нуште
Муње и громове!
Па у страху око
У све стране пружим
Ал' пушт'те, дубого
Људи да прогужим!

Чега тражим нема,
Све се ископало:
Једно премудрује
А друго лудује
Треће се продало.
А свућ рада доста
Доста љутих рана —
Небила им проста
Материна рана!

ACIONALNA
BIBLIOTEKA
INE GORE ĐURĐE
CRNOJE

Али зашто, зашто,
Трошим путог збора ? !
Зар снјени знаде
Како душу сладе
Зраци, поља, горе ?
Ил' зар глухи чује
Урнебес содомски,
Кад гром потресује
Простор васијонски ?

—
Или је кад било
Ил' ће зар кад бити,
Србина убога
Да ће игда слога
Братека озарити ?
О, владику свети,
Твоје ми се пуше
Вјечно по памети:
„Проклетите им душе“ !

—
Море чујте људи,
Није — нек зна свако —
Душанову круну,
Дивну, баја пуну,
Тако добит' лако!
За њу јунак треба
Надземни, могући,
Дух до сјајног неба
Гордо допирући ;

Који се тек носи
Једном мишљу светом :
Ил' круну на главу,
Ил' главу у траву
Под душманском петом ;
Ком никакве жуди
Неби сјеле јоште
Пунит' моћне груди
До србаљске поште !

—
Том би српска глава
И млада и стара
Свака завапила :
„Дуго срећна била
На новог цара“ !
Он би кумир био
Свом јафаном роду
Да ! био би мио
Богу и народу !

—
У неравном боју
Ако би пошљаа',
И главу сложу —
Србин би га слио
У океан суза
Срб би плака', плака',
Ал' и кроз плач цјева
Тог' свога јунака,
Док сунце огрјева.

О ПЈЕСНИШТВУ НАПИСИХ ДАНА

(Наставак)

Ко хоће да дозна како постају *епске на-
родне пјесме*, нека дође у Црну Гору. Не тре-
ба му да проучава дугачке расправе великих
паучењака који су се тим питањем бавили, —
овдје у Црној Гори нашао би сваки дан при-
лике, да чује својим ушима како постају епске
јуначке пјесме. У Црној Гори још је епско
пјесништво у свом цвијету ; дакле, према оно-
ме што смо напријед навели, можемо казати,
да смо ми народ млад, да је код нас тек заби-
јелела рујна зора културе, да смо тек у цела-
нама цивилизације, да нам просвјета још није
пзбила из рука гусле и утисла перо и масти-
ницу, да нијесмо подијељени на образоване и
необразоване, на више и ниже сталеже, да нам
још живи у срцима непомућена вјера и младн-
ска фантазија и т. д. А тако и јест.

Кад према овоме узмемо на око пјелину
нашега народа, онда ћемо видјети, да су му
вјеке гране претуриле младачко доба, те више
народни дух и не рађа на тијем гранама пло-
дом, који се зове епско народно пјесништво.
Култура је са свијем испула народно пјесни-
штво из Војводине и Хрватске. Једва ће се
тамо још који гуслар наћи око манастира, кад
су славе манастирске, па и тај прежива старе
јуначке пјесме, из старијих времена, онајвише

о Краљевићу Марку. Тако ието бјеже гусле и
из Србије, од како се тамо почео тражити
„шлофјанки и унтерциг“. Писак жељезнице, а
нарочито писак оне политике, која се опише
духу народном, још ће више растјерати оно
мало гуслара, те се данас налазе у Србији, а
с њима ће престати и народно пјесништво. У
Босни и Херцеговини има народнога пјесни-
штва и данас још, нарочито у Херцеговини ко-
ја је близу Црае Горе, али ће оно и тамо из-
плњати, и већ лиња под упливом туђинске ин-
вазије, која собом уноси све елементе за рас-
тројство народнога духа.

Од пијелого Српства остала је једина Цр-
на Гора, у којој још важе оне владичине ри-
јечи :

А да за сву игру без гусала
Ја ти не бих цару турску дао ;
Бе се гусле у кућу не чују,
Ту је мртва и кућа и људи.

Од пијелого Српства данас је једина Црна
Гора, у којој се још поштују гусле, у којој
још цвјета народно пјесништво.

У том појаву лежи трагични момент суд-
бине српскога народа. Трагичност не лежи у
томе, што гусле бјеже испред културе ; у томе
не би било никакве штете. Али с гуслема за-
једно лиња и интегритет нашега народнога ду-
ха и све што с тим у свези стоји : лиња ју-
наштво и чврстина народнога карактера. Гусле

су одржале побједу на Вучјем Долу и Фундипни; „шлофјанк и унтерциг“ *) страдао је на Ђунису. С гуслама заједно бјежи испред културе и слобода и независност српска, па јо нама и будућности нашој, ако се слобода и независност, јунаштво и прегуће ограничи само на ово мало „ћеце красне, убојите и ужасне!“

Далеко би нас одвело од предмета који лежи пред нама, кад бисмо хтјели ову тему даље испредати. То ћемо учинити другом приликом, а сад да се вратимо к ствари.

Епско народно пјесништво још цвјета у Црној Гори. На овај начин, к о што данас постају јуначке пјесме у Црној Гори, мора да су постале и све остале наше народне пјесме, на тако су без сумње постале и оне дивне пјесме, које данас читамо у Омпровој Илијади и Одисеји. Најновији бојеви, из потоњег рата црногорско-турскога, пјевају се данас уз гусле свугдје по Црној Гори. Пјева их сваки на својем дому. Но ипак има гласовитих гуслара који су одвојили од осталијех не само грлом и гућењем, него и самом композицијом пјесама. Сви су по имену добро познати у нашој земљи. Свако братство, свако племе има по њеког одличног гуслара. А има их онег који су у цијелој земљи познати као најбољи гуслари, који — као што вели Одисеј — „имају од Бога њекога благог, те умију пјевати дивно.“ Пјесме те их ови пјевају, преживеће све остале и пријезиће их потомству у нашедство, те ће се пјевати и онда када се већ буде заборавило ко је ову или ону пјесму саставио, исто као што се данас не зна за наше старе јуначке пјесме народне, ко их је саставио.

Могло би се овдје запитати: не би ли из тих народних пјесама о потоњем рату могао постати велики народни еп? Материјала би било довољно; слаке и прилике за еп све су ту; ту је једно велико дјело народно, борба за ослобођење и уједињење Српства, у којем је цијели народ учествовао; ту су свакојаке епизоде са јаком епском садржином као: опсада

*) Међу огласима биоградских листова наћи ћете сваки дан, гдје трговци нуде публици „шлофјанке и унтерциге“; — знак је дакле да се тамо много траже и добро пролазе ти симболи мушког мекунства. Кад год видим тај оглас у биоградским листовима, одмах ми се емучи! Да би наши читаоци из Црне Горе разумјели шта је то „шлофјанка и унтерциг“, казаћемо им, да је „шлофјанка“ неки принак од фланеле, који мекунци људи носе на себи поврх кошуће или испод ње и кад спавају, дакле испод перина и јордана; а „унтерциг“ — то су гаће од фланеле, које мекунци људи носе по сриједи између горњих и доњих гаћа, дакле имају на себи три тавана гаћа! Представите сад себи Душанове и Краљевића Марка потомке у „шлофјанку и унтерцигу“, — на помислите на будућност српску!

Никшића (њего је и назвао већ ову опсаду тројанским ратом), пријезла преко Сутормана, опсада Бара, класични бојеви на води око Лесендре и Врањине и т. д. Дакле: камо еп?

Јест, ал' камо пјесник?

Из самих народних пјесама, те се пјевају о тим бојевима, не ће никад постати велики народни еп, јер сваки гуслар, као оно стари јелински рапсоди, пјева башка по једну пјесму којом се опијева један свршени догађај или једно дјело јуначко, а није у стању да те пјесме доведе у везу једну с другом, да створи једну органску хармоничну пјелину, која би представљала прави једноставни народни еп, као што ни јелински рапсоди нијесу били у стању да из својих пјесама сложе Илијаду и Одисеју, док не дође Омпр,

Гдје је наш Омпр?

Фра. Грга лијепо је пијевао „Осветнике.“ Наш пријатељ Симо Поповић криво је пијевао „Осевојење Никшића.“ Али ни једно ни друго није велики народни еп, до којег не ћемо моћи ни доћи, јер не само што нам фали Омпр него нам фали и оно без чега ни Омпр не би могао саставити Илијаде и Одисеје. Казали смо напријед, шта је то, што нам фали. А додаћемо овдје још и то, да у епском пјесништву умјетнички производи никада не могу стћи народне, као што ћемо мало ниже видјети на примјерима из наше и стране књижевности.

Карактеристично је још и то, да у Црној Гори у пјесништву народном превлађује скоро искључиво епски карактер. Уз гусле се не пјевају овдје друге пјесме него јуначке, а ове су, разумије се, све епскога карактера. Лирских пјесама народних скоро и нема у Црној Гори, а што има, то је унесено са стране.

Овај појав потпуно одговара теорији о историјском развоју пјесништва у свих народа. Најпрви је стаје епско пјесништво и оно влада скоро искључиво за младости народа. Тек доцније, иза њега, долази лирско пјесништво. Пријезаод од некога пјесништва к лирском чине елегје.

Тако се развијало пјесништво класично у грчком народу.

Исто тако бива и у нас. Епско пјесништво превлађује скоро искључиво, али пријезаод к лирском пјесништву већ се онака у нашим црногорским тужбалицама. Ту се већ осјећа чиста лирска жипа, премда и она још стоји везана за епско градиво. У тужбалицама одјекује бол срца за изгубљеним јунаком — не за мужем, за драгим и т. д, него за јунаком, *соколом, вијећом главом, крилом крајили* и т. д. Ово је веома значајно, јер ту је коријеп, из којегачине ова врста наше народне лирике.

Ове народне елегije наше дивне су и свједоче о вавредном pjesничком таленту нашега народа. Концепције pjesничке у овим pjesмама народним тако су величанствене, да им се дивити мора и највећи геније pjesнички. Кроз цијелу pjesму чисто чујеш како јечи и предивне бона душа : час цикне да се до неба чује, као да си је уштиную за најосјетљивији живац ; час се опет утаћи, притаји, изгуби, обамре под теретом туге. Па не тужи она сама, него тужи

и плаче све око ње : и гора и шума и трава и звјезде и небо и сунце јарко, ком је као спуштати своје зраке на „огњиште угашено“. Цијела природа оживи у тој pjesми, али оживи тугом, болом, жалашћу : у рпо увијена спушта се на „ворове љуто уске и тијесне“, да пролијева горке сузе. . .

Ни један народ на свијету нема овакијех елегija у свом народном pjesничству !

(Наставиће се.)

НЕМИЛОСНИ ПАСТИР.

(Гере.)

Ао среће у прољеће !
Ја се шта' по стијење :
У долини пастир свира,
Игра дрвље и камење :
Тра ла ла ! ра ла ла !

Он ме смами к њему доље,
Па ме цуну, ја не смета',
Но му реко' : свирај опет !
А он свира и онета :
Тра ла ла ! ра ла ла !

Отад више немам мира,
Све ме мину у тај час ;
Тек што оне pjesме чујем
Вазда онај стари глас :
Тра ла ла ! ра ла ла !

Филип Ј. Ковачевић.

ЊЕГОВАЊЕ ДУХА У ТИЈЕЛУ

(Наставак)

Шта се збива у тијелу човјечјем, кад се оно вјежба, то се најјасније види, кад посматрамо вјежбање мишића. Знамо, да вјежбање мишића расте. Сваки орган тјелесни, кад ради, привлачи к себи јаку струју крви, а тијем порасте и сама сунстанција органа, јер од крви се све прави у тијелу. Смијемо себи представити, да живе енергије, које за вријеме рада органске ћелије у много вишој мјери оживљавају, и после рада остану донекле на вишој мјери, те су тијем постале способне за градиво нове сунстанције. Познато је свијема из свакидашњег живота, како постепеним вјежбањем расту мишићи и мишићна снага. Ово врло важно питање дијететике најљепше се освјетљује оном причом о Милону Кротонском. „Мило је сваки дан уприто једно тело на рамена и носио га донекле, па како је тело сваки дан расло и тежало, те је и Милонова снага морала расти, то је на пошњетку дотле дотијерао, да је пред лицем свију у Олимпији окупљених Грка читавог бика на рамена своја уприто и читаву једну дуж без никакве натеге носио.“ *)

Разумије се да вјежбање има своје природне границе, па тако и с њим еконичано растење органа. Не ће сваки дотијерао дотле да може уприти бика, и ако би могао теде понижети на раменима. Ту су за сваког повучене границе према ономе што је добио у нашљедство од својих родитеља и према општим законима своје врете. Тијем великим законима сви се морамо покоравати, а они нам кажу, да се у нама само оно развијати може, што је већ у самој

клице дато. Преко тога ништа се више учинити не може. А то опада и доводи са собом постепено опадање животнијех енергија, чим је чељаде постигло највиши степец индивидуалног развића и од себе издаје глас у распад своје врете. Но у тијем границама свако вјежбање органа доприноси расту њиховоме, и мени се чини, да не ћу погријешити, ако кажем, да, на исти начин, најважнија материјална основа за одржање здравља и продужење живота лежи у расту и умвожавању ћелија онијех органа нашега тијела, које смо ми назвали животнијема.

Међу животнијем органима можемо на д и с а њ е највише ушљивати непосредно својом вољом. За то је од велике важности за продужење живота методично вјежбање у дисању, нарочито за слабу чељад. На ово се још не обраћа ни најмања пажња, а толико је важно. Овамо снада благотворно дјелство гласнога читања, вјежбања у говору, а нарочито у пјевању. До сад се држало, да се од тога вјежбања само проширује грудни кош, а то је схватање са свијем непотпуно, јер више вриједи мијене, које од тога долазе у унутрашњости него на површини. У осталом, они дијелови тијела служе најбоље оживљавању животнијех органа и цијеле нервне системе, који су у стању, да све силе највише и најдуже надраже. У том погледу највише вриједи вјежбање мишића и оживљавање коже.

Због тога, што мишићи састављају велику масу у тијелу човјечјем, они су у стању да повисе промјену материје, кад се ставе у рад, а њихов рад много користи нервној системи не само због тога што и њу непосредно увуче у вјежбање, него јој користи и посредно на више начина, од којих су главни ово :

*) Ideler, Diätetik стр. 83.

Прво, тјелесна су вјекбања највише кадра, да погрену на рад животне енергије које нам стоје на располагању, докле су други органи у саразјерном миру те прикупљају своје силе. Велики мозак може почивати и нове силе прибрати, докле мишићи раде. Човјек може енергије својих органа вјекбати на измјенце, а тијем сустанцију њихову умножавати и своје здравље најсигурније одржавати. Осим тога, што се на тај начин други органи а нарочито мозак растерете и одморе, ваља још на ум узети и многе крви, које се никоим другим органским групама у толиком степену не постизава као мускулатуром. Од масе органа зависи и маса крви, Мишић, кад је у послу, тропи много супстанције те потпонаме глад и варење, а тијем се животу дају нови извори снаге. Не треба даље разлагати, да се тијем и другим организмима јако помаже. И мозак, кад много ради (али не претјерано, тако да ослаби), прибавља нову крв другим организмима; али један поглед на релативне масе показује нам, да су мишићи нарочито подобни, да потпонаме храњене осталијех радних средшта у човјечијем тијелу. Научењак, који своје слободно вријеме употреби на другачке пјешачке шетње; дијете, које слободно послје подне употреби на игру и тјелесна вјекбања — они не само што растерете свој мозак, не само што оживљавају тијем радњу коже, плућа, срца, не само што привређују развитку груди, мишића и слободнога држања; него су се тијем постарили и за боље храњење цијелога тијела, за придавање више снаге свакивању и нове еластичности мишљењу.

Овим смо показали у главном најважније основне умне дијететике, а сада нам још остаје, да из тога изведемо закључења, како ћемо из боље тијелом његовати дух, и то почињући од дјетета.

Ријеч ову енглескога пјешака, коју је Биче у свом животопису Гета истакао пре своје дјело: Дјетете је о тачу човјека, ту ријеч или увијекмо потцуну. Она има дубоко значење, које ни један педагог не би требао нигда с ума да сметне. Да човјечија снага с годинама расте до извјесног степена, то је сваком познато; међу тим, много је теже, него што многи мисле, одредјелити укупну највишу мјеру снаге свијех органа у разним годинама живота.

Кад се просуди, да су дјеча у школско доба у стању, да се узне у велики број разноврсних на-

ука, а при том да имају воље и способности да сваку слободну минуту употребе на тјелесно вјекбање, онда ће се видјети, да им се слаба дурашност*) за сваку поједину радњу мора приписати, али им се признати мора, да укупна сума учињеног рада њиховог није мала. Узмимо као доказано, да укупна највиша мјера рада, коју може да постигне одрасли човјек, превазилази мјеру свијех пређашњих доба живота, из тога још не излази, да би се та највиша мјера имала узети као опште мјерило за укупну суму живијех сила у човјечијем организму.

Прочумо ли, у којем добу живота тијело човјечије показује најјачи отпор против ушлица који болест проузрокују, наћи ћемо, да је то доба младости, од седме па до петнаесте године. У то доба, као што физиологича учи, занов тијела или обрт материје у њему већи је но икад, па с тога је и живот ванредно бујан. У то доба мање се умире но у ма које друго. Заразне болести, особито од десете до петнаесте године, ријетке су и ласно се савлађују. Суха болест, у то доба, изузетак је; красте, које су некада таманиле 50 проц. међу одраслијема, ријетко су кад више од 3 проц. узимале веће челађу овога доба; за вријеме колере слабо умире челађу овога доба; скрелетина и тиф онајвише су ласке болести у том добу. — Но са развитком подним нестане и бујности животињех енергија из осталијех органа**); с тога је главни задатак, да се сума свијех сила у том одеудном добу на што виши степен подине. Но баш у том одеудном добу човјек је предан школи; за то ова и носи велики терет одговорности на себи, на је пријекко нужно, да се надјежи кругови добро упознају са основним законима хигијене, шта више да ову сматрају као прави темељ цијелога својега рада.

(Свршиће се.)

*) Дурашност зависи (осим од доброга храњења) по свој прилици углавном од количине хелија периферних органа и нервне системе, које стоје на располагању, да се употребе у рад. Она ваљда стоји под утицалом вјекбања и анатомског и физиолошког развитка органа.

**) Професор А. Гете (Götte) дошао је у новије доба, на темељу упоредних анатомских и физиолошких студија, до закључења, да у себи емисије и елиминације. Чудноватим начином доказује медицинска статистика, да у исто доба са разним разположењем органа нестане и отпорне живијех снаге, као да се тијем некако отпочине узмирати осталијех ткива у тијелу.

ПРИЈАТЕЉ И ЗЛОТВОР.

(Шилер.)

Нека ти је драг пријатељ,
Ал' не мрзи ни злотвора;
Онај учи, што се може,
Овај други, што се мора.

Писац од Ровина.

Поштен човјек.

Историјска прича.

Било је то пред вече једног јесењег дана. Доктор Томо Бергер, један од двојице љекара, који су етавовали у малој варошници, стојао је крај прозора, задубљен у мрачне неке тешке мисли, и гледао је на пут, на коме је вијор кружило онало жуто лишће.

Јест, он је гледао, али у ствари ништа није

видио; он је осјећао само, не дајући у томе себи тачног рачуна, да је тужни јесењи изглед са жућкастим великим лишћем, покривено облацима неба, сиваста магла — једном ријечи све слично било сопственом његовом душевном стању. Околни изглед био је најбоља слика његовог тужног стања.

Са тепкијем уздахом доктор се одмаче од прозора. Али оно, што је он видио у себи, није га могло развеселити. Готово празна спртамашна соба без

икаквијех ријечи казивала је о великој невољи и бризи.

И тапедарија на зидовима, и завјесе на прозорима, и покривачи на намјештају, и све друго било је некад лијепо и zgodно, али већ тако давно, да се је тога јадни доктор сјећао као кроза сан.

Тек мало по мало у кућу се његова почела увлачити спромаштина, и није одједном она скршила његову снагу и потконала му енергију, али је тим јаче сада опљавдала њиме.

Томо Бергер, блијед, мршав човјек, у постаром одијелу, сједе на столицу и стаде премисљати о свом положају. Он није то чинио први пут, али никад му се положај његов није учинио тако тежак и јадан, као овог пута.

Томо је Бергер био савршено поштен човјек, и тај дар до сад му је доносио само штету. Још као младић он је дознао, како се мало цијени правичност. За своје вештање он је добио средстава од своје богате тетке, Јуде Бергер, која није била удата. Она је намјеравала, да Томо постане ваљан јуриста, али је он више тежио медицини. Да се он мало промислио, учинио би на вољу својој тетки, тиме би задобио њу за се и био би сигуран, да ће тек он наследити њено богатство, али је радији био казати јој отворено, да он не ће бити јуриста, да то занимање он не држи за ваљано, и ако је знао врло добро, да госпођа Бергер не воли докторе, те не пушта ни једног преко прага у своју кућу.

— Ти си глуп, Томо! рече му она законично; савршено глуп! Бог нек ти помогне!

И од то доба Томо Бергер морао се уздати у се и рачунати само на помоћ Божију, јер последице оних значајнијех ријечи тетке му је затворила сва ја врата и, што је још грђе, своју кесу.

Борећи се са невољом Томо Бергер постаде доктор. То није био лак посао, али свакако он га је довршио. Да ли је то ушло поштовање према њему госпође Бергер, или је она осјећала љубав према „неблагодарном упорном глупаку“, како му драго, елем једног лијепог дана, новоисечени „доктор“ Бергер доби радосну вијест, да је тетка намјерна великодушно опростити му.

Али радост поводом те неочекиване новости није дуго трајала, јер млади доктор нашао је, да је одесћ превелика цијена, коју је он морао платити за примирење: он се морао оженити са синовicom своје тетке, коју је она примила у своју кућу.

Шта се крило за овиме пројектом — јасно је било. Агата Гаљдер и Томо Бергер морали су забављати тетку у посљедње године њеног живота, а за тим наследити њено имање.

Сваки други, само не Томо Бергер, благосиљао би небо; јер је тетка била врло богата, а уз то болесна, а њена синовца љепуникаста и симпатична.

Бергер није се, шта више, старао наћи бар какав zgodан разлог, за што одбија понуду, него је казао истину. Још будући студентом он се вјерно са једном ђевојчицом, која је имала имања толико, колико и он, т. ј. готово ништа, те је сад држао за највештеју своју дужност, колико је могуће прије извршила своје вјенчање и вјенчати се са својом младом вјереницом. Он није познавао Агате, али тек је она лијена као анђео, а добра и богата као Феја, он се би ни помислио погизати једном задату ријеч.

Кад је он то објаснио тетки, ова је неколико сескула ћутећи на њ гледала.

— Томо! рече она, — поставши љекар, ти си

већ учио дудорију! Сад ти не остаје, но патнички живот и просјачка торба!

Тако су они и то питање ријешили.

И заиста Томо Бергер скорим иза тога узео своју лијепу Катиду и настани се у варошци, сјекујући сваки час пацијенте, којих је било врло мало, јер је доктор у очима свију био двоје врло значајне мане: био је ожењен и — сувише поштен! Непрактичан љекар, услед своје особите нарави, посугао је савршено отворено са својим пацијентима, што се није могло донадати ониме, које је он лијечио, а нарочито госпођама.

Не гледајући на то послови су му ишли доста добро, док је он био једини доктор у вароши. Али кад дође суварник, који не само да није био ожењен, него уз то и прилично имућан, а што је најважније: човјек весео, окретан и млад, дошам је јадни Бергер учинио утисак, као да је њему најпотребнији љекар и љекарска помоћ, — сви озбиљни болесни и угрђажено-болесни у варошци и околини појурше новачку, а доктору Бергеру остадоше само они, који му не могаху напати, или који не шћаху.

Међутим породица му се повећала са троје дјеце, два дјетета и једна ђевојчица, које је требало хранити и васпитавати, и брига о њима није једанпут била узрок његовом неспашају цијелу ноћ. Особито мала Јуда много му је брига задавала; то је било врло слабуњаво дијете, те се чинило, као да му није суђено дуго живјети.

А Катида, његова лијепа Катида, која бјеше прије онако лијена и живахна, шта је с њом било? Прије јој је глас био нежан, очине су се сјајиле, халине су јој биле лијепе и пекићене, а кад се она смијешала, на обрамцима њеним виђале су се јамиче. Сад су на њој халине постале, глас јој више пута звучи неспријатно, хранава, очи су јој изгубиле сјајност и некако су унале, а пређашње јамиче на обрамцима претвориле су се у мале боре. Туге и неспријатне бриге учиниле су јој, да остари прије времена.

Сједећи на столицу, Бергер је чуо, како су дошли из школе два његова синачка; сваки су се пут они враћали са добрим анетатом; и као обично дјца, која се рђаво хране, вазда су били гладни. Он је чуо, како се његова жена срди, и сваки час је очекивао, кад ће она баунути и занекати „мало новача“. Новици, новци — странне ли су то ријечи, кад их ко нема, а сад их бали у доктора није било, па ни пређене паре! Јуче је он све, што је имао, дао жени.

Нејасне њеке мисли о зајму и кредиту пролетине му кроз уморену његову главу; али су се оне изгубиле исто тако брзо, као што су се и појавиле. Да зајми — он? А у кога? Је ли био макар један човјек у вароши, који не зна како је доктор Бергер епироманан, и како он мало се може поуздати у будућност?

Доктор тихо зајеча и покри они мршавом руком. Колико је пута он намјеравао поћи одатле у друго мјесто и тамо потражити боље среће. Правило је планове, остаљао их је и омет се заузимао правити друге.

Био је само један једини начин, да доктор изађе из тог ужасног положаја, али се тај начин чинио доктору најмање могућ. Тетка му је живјела ту близу; она би му могла помоћи, али није шћела то учинити, а он није шћео да јој се мољака. Кад му је она први, а у исто вријеме и посљедњи пут одрекла помоћ, као просјачку, он се је зарекао, да ће више

прекорачити њезин праг дотле, док не он од ње него на од њега имабудне потребу.

А да се то никад не ће догодити, о томе је он био више него увјерен. И зашто да буде такав „глуцак“? Тетка Јуца никад му не ће опростити, што је он поступио противу њезине воље.

И тако је он сваки час очекивао, кад ће његова жена, која се никад није честито пажела, само да што више буде за њ и његову ђецу, банути и заискати новца, да купи леба. Сваки час он се бојао чути звонцета, који му је западао у дубљину душе и чинило му се, као грактање црног гаврана. Дан и ноћ привиђала му се утојена фигура пивара, који је прије био најбољи његов друг, а сад је постао немилостиви кредитор. Он ће исто тако захтјевати новца, као и жена његова, као и касапин, и пекар, бакалин, који су му давали на вересију, уздајући се у тегтно наследство.

Тад јекну доктор на вас глас. Али где, сав се охлади — повукоше за звонце.

Хладан зној изби на челу злосретног доктора. Њему се учинило као рјечност оно неколико тренутака, док су се отворила спољашња врата и улегао њеко к њему у собу. На вратима он угледа неугојену фигуру пивара, него блиједо, мршава лице своје жене, а за њим непознатог господина.

Ама једи истина, да је дошао, да га тражи пацијент, и уз то пацијент који плаћа? . . .

Доктор је нашао у себи још толико снаге, да се подиго са столице и да упита, шта желе; али он још ни упитао није, кад чу објашњење те заговетке од своје жене, која му је нервозно хитајући саопштила, да је тетка Јуца јако болесна, те моли да час прије пође к њој.

Ту је новост доктор саслушао као у сну. Он се неколико освијестио, кад је већ еједио са нослаником у којима теткеним, која су била остављена у сусједној гостионици, да се коњи мало одморе. Коњи су били врло добри и за кратко вријеме они пројурише неколико миља, и доктор је са чудноватим осјећањем улазио опет у стару, дивно расположену кућу тетке Јуце. Кад је доктор улегао у велико предеоље, на сусрет му изиђе нека госпођа, чије наметне, добре очи зауставише се на њему. По свој прилици она је чула долазак кола, или, може бити, очекивала их је.

— Ја сам Агата Гајдлер, рече она, пружајући доктору руку. Теткица је врло болесна, страх ме је за њу, у осталом ви ћете и сами то виђети.

Говорећи то, она га знаком позва, да иде за њом и доведе га у први спрат, у једну мрачну, велику собу.

Ту је доктор Бергер опет видио своју тетку, али већ на самтној постели — го се није могло сакрити од вјештог ока докторова; мршава, блиједо она је лежала ту на бијелијем јастуцима са непомячно упртим погледом.

Не гледајући на то, она је тај исти час спазила да је доктор дошао; слух јој се сачувао врло добро.

— Томо Бергере! поче она, изражавајући се чудновато, као гођ и прије. Бог је дружије шћео, него ја! Ти си овђе, и то сам те ја позвала!

(Настављење се).

КЊИЖЕВНИ ПРЕГЛЕД.

Учена друштва.

(Учено друштво Српско у Биограду.) Одбор за науку историјске и државне овога друштва имао је састанак 1. Октобра о. г., на коме су ови предмети расправљени:

Г. Јован Ристић чита своју расправу: „Спољашњи односи Србије, Ц. Србија и кримска војна (1852—56).“

Расправа је саслушана с пажњом и прима се као чланак за Гласник. Писац не тражи хонорара, него извјестан број отпечатка (500 комада), које се упућује управи, као за то власној, на одобрење. —

Архим. Лучић и П. Срећковић подносе извјештај о другом прилогу „Материјала за историју Црне Горе,“ од М. Драговића, у коме се каже да су сви ти преписи врло вредни као грађа за новију историју Црне Горе, па их препоручују да се приме и штампанију у Гласнику, међу различним научном грађом, а приложнику да се да награда каква се обично даје за истраживање и исписивање грађе. Оригинално Али-пашино писмо да се чува у архиви, а пет врта његовом руком писаних да се факсимилују.

Усваја се. —

Трећи прилог стиха „материјала“ даје се на преглед и оцјену истој госноди оцјенитељима, члановима Лучићу и Срећковићу. —

Читање извјештаја Г. Гершића: О инокштини, од В. Богинића, и расправе Јов. Авакумовића: енглеска, француска и српска порота, — одгађа се за други пут. —

Д-р Н. Кретић предаје „Писма Ђ. Даничића из Загребџ архимандриту Сави Јовићу у Биограду.“

Да се чувају у архиви друштвеној. —

Вијести из странијех литературе.

— Фридриха Крауса књига „Sagen und Märchen der Südslaven“ (Сказке и гаталице јужних Словена) преведена је на француски језик. У октобарској нумери францускога журнала „Melusine“ доноси се рецензија о тој књизи, у којој је г. Краус много боље прошао него у хрватском „Вијенцу“, гдје се недавно врло неповољно јавило о тој његовој књизи.

— Наше Шекспировце без сумње ће много занимати нова једна студија о Шекспировом „Хамлету“. То је књига коју је издао један Нијемац у Лондону под насловом: „Shakespeare and Montaigne: an Endeavour to Explain the Tendency of „Hamlet“ from Allusions in Contemporary Works. By Jakob Feis.“ У тој књизи писац се труди да докаже, да је у Хамлету Шекспир хтио да представи дволичну нарав францускога епископа Монтења.

— Белгијски заступник у Србији, г. Боржгрев, издао је у Бриселу на француском језику књигу о цару Душану и у Балканском Полуострву у XIV. вијеку под насловом: „L'Empereur Etienne Douchan de Serbie et la Péninsule Balkanique au XIV siècle par M. Emile de Borchgrave.“ Књига се може добити у Бриселу (Bruxelles, imprimerie Nayer, rue de Louvain 108).